

ČESKÁ TELEVIZE

OPATŘENÍ ŘEDITELE ZPRAVODAJSTVÍ

č.43 ze dne 23. 10. 2003

METODICKÝ POKYN PRO REDAKČNÍ PRÁCI V REDAKCI ZPRAVODAJSTVÍ

Verze 1.1
(Říjen 2003)

1. Úvod – východiska
2. Struktura televizního zpravodajského příspěvku
3. Věcnost – odstup od tématu
4. Oblékání
5. Základní pravidla - shrnutí

1. Úvod - východiska

Následující materiál má sloužit jako podrobný průvodce zejména redakčních pracovníků zpravodajství České televize. Jeho součástí je škála doporučení, návodů a nařízení, která vycházejí z požadavků daných posláním České televize jako média veřejné služby.

Text je stylizován v duchu pravidel, která jsou pro **Českou televizi závazná a stanovená Kodexem ČT**, ať už jde o pravidla formální či systémová. Zjednodušeně řečeno lze konstatovat, že „Metodický pokyn“ je podrobným rozvedením zásad stanovených Kodexem ČT (pro zpravodajství a publicistiku), obohacených o poznatky dané každodenní praxí zaměstnanců zpravodajství České televize. Slouží jako filtr, který pomůže ve zpravodajské praxi eliminovat zbytečné chyby a žurnalistická klišé.

Pravidla a zásady uvedené v „Metodickém pokynu“ nutno chápat jako souhrn profesionálních norem, kterými se zpravodajství České televize profiluje směrem k divácké veřejnosti a upevňuje svou image seriózního zpravodajského média. V tomto směru Česká televize rovněž vnímá i svou spoluodpovědnost na vývoji jazykové normy a řeči.

Tato pravidla vznikla proto, aby se sjednotilo celkové pojetí zpravodajství České televize a pozvedla jeho úroveň, včetně profesionálních návyků redaktorů. Zpravodajství České televize chce zůstat korektní a má ambici „udávat tón“ v oblasti zpravodajské produkce.

Bez ohledu na níže uvedené pokyny nutno konstatovat, že se nelze zříkat žádného realizačního postupu, který vede k pravdivému a věcnému zobrazení nebo zachycení skutečnosti - nesmí se však zneužívat.

Metodický pokyn navíc usnadňuje hodnocení celého novinářského týmu zpravodajství České televize a konkrétních jednotlivců. Jakkoli jde o interní televizní materiál, přístup k němu je veřejnosti zaručen. Metodika není normou dogmatickou, měla by naopak stimulovat ke kvalitnímu výkonu a tvořivosti. Vytváří pro zaměstnance zpravodajství mantinely, které akcentují požadavek na kvalifikovaného novináře jako tvůrce - jako na odpovědnou, vzdělanou a nezávislou osobnost, schopnou pracovat s potřebným odstupem.

2. Struktura televizního zpravodajského příspěvku

Televizním zpravodajským materiálem rozumíme ve smyslu tohoto textu jakýkoliv příspěvek, který je zpracováván pro pořady vyráběné v rámci Ředitelství zpravodajství České televize, zejména pak pro redakci zpravodajství, včetně zpravodajských redakcí TS Ostrava a TS Brno. Popisovaná struktura obsahuje všechny zásadní elementy, které zpravodajský příspěvek mohou tvořit.

Jako hlavní a nezbytná jsou definována kritéria pro následující parametry:

- a) jazyk
- b) srozumitelnost
- c) studio – moderátorský text
- d) stavba příspěvku (reportáže, zprávy)
- e) stand up
- f) živý vstup, telefonát
- g) grafika

a) Jazyk

Hlavní zásady jazykového projevu závazně definuje Kodex ČT v čl. 9.

Pro korektní zpravodajství je kvalita jazyka nezbytnou podmínkou schopnosti účinnou formou oslovit diváka.

Od redaktora a moderátora se vyžaduje bezchybný verbální projev spisovnou češtinou

Přirozeným a žádoucím prvkem verbálního vyjadřování je používání hovorových prvků, které jsou daleko typičtější pro současné vyjadřování než prvky archaizující. (Příklad: *Nebát se říkat: míň, víc, líp, taky, už, pořád...místo méně, více, lépe, také, již, stále*). Komunikační úspěšnost netkví v používání tvarů archaických ani hyperkorektních, ale v umění funkčně vybírat z jazykových prostředků. (Příklad: *Věta: Již nám k tomu opravdu nemáte více co říci? nesignalizuje, že moderátor je víc vzdělaný a víc spisovný. Na místě je formulace: Už nám k tomu opravdu nemáte co říct?*)

Moderátoři a redaktoři ČT by se neměli obávat progresivních jazykových tendencí. Přirozený jazykový projev založený na znalosti jazykové normy působí vhodněji než snaha o udržování starých tvarů ve spisovné normě za každou cenu. **Přirozený projev nerovná se vulgární projev.** Jde vždy o to umět vhodně vybírat z toho, co jazyk nabízí v závislosti na komunikačním charakteru situace.

Důraz nutno klást na užití aktivní (živé) češtiny a srozumitelnou větnou stavbu.

Mluvený projev se musí vyvarovat dlouhých, těžko sledovatelných souvětí, vyjadřuje se v kratších jednoduchých větách a jednoznačných termínech. Sloveso v činném tvaru je nosným prvkem větné stavby. **Neužívat pasíva !**

Jazyk zpravodajství musí počítat i s obrazovou složkou. Je-li děj jasně identifikován obrazem, dá se pracovat se zkratkou, sloveso či přídavné jméno vypustit.

Nepoužívat klišé, nefunkční cizí slova a novotvary. Zpravodajský jazyk se snadno obejde i bez archaismů a hyperkorektních výrazů knižní češtiny.

Hromadění podstatných jmen za sebou, řetězení slovesných podstatných jmen, opakování slov a obrátů je nepřipustné.

Srozumitelnost zpravodajství nesmí zatěžovat neurčité pojmy. Popisované události a rozhodnutí musí být ve spojení s konkrétní osobou či institucí.

Nevhodná je nepřipustná dramatizace zobrazované skutečnosti, komentářové a expresivní výrazy. V tomto smyslu je třeba zvažovat užívání přívlastků, které mají často komentativní esenci (viz níže bod 3.).

Redaktor má na zřeteli i čistotu projevu respondentů. V žádném případě nemůže nutit respondenty, aby řekli to, co se očekává. Lze však požádat o srozumitelnější formulaci, kterou divák snadno pochopí.

b) Srozumitelnost

Srozumitelnost zpravodajského příspěvku ve smyslu obsahu sdělované skutečnosti je stejně klíčová jako kvalita jazyka.

Dílčí nedostatek, nepřesnost nebo dvojnáčnost může zpravodajskou hodnotu příspěvku významově zásadně zkreslit. Dezinterpretace je jednou z nejzávažnějších chyb, jaké se zpravodajství může dopustit.

Pojmy a cizí slova, která nejsou zcela běžná, musí být vysvětlena nebo musí být uveden jejich ekvivalent

Srozumitelností se ve zpravodajství rozumí komplexní vztah mezi obrazem, textem a zvukem. Tyto nedostatky se projevují zejména v narušení vztahu obrazu a komentáře. (Příklad: *Těžko lze pod odjezd z ministryně školství stojící ve třídě před tabulí na poslouchající děti v lavicích a přihlížející rodiče, který končí záměrně namíchaným zvukem zvonku, předsadit před tento text ..."jakmile se rozezněl zvonek, vstoupila ministryně do třídy prvníáčku..."*. Pokud bychom chtěli ruch zvonku použít, tak musí být logicky slyšet na začátku záběru).

Základem srozumitelného sdělení je stručná, věcná a jasná formulace, prostá komentativních prvků

Redaktor se musí vyvarovat opisování agenturních zpráv - jsou zdrojem informací, nikoli formulací! Autor používá svůj přirozený novinářský rukopis. Pokud hrozí, že doslovná citace důležitého respondenta omezí srozumitelnost sdělení, je vždy na místě vlastní formulace – **přesná a jednoznačná parafráze shrnující fakta.** Užití úřednického žargonu je, až na nezbytné nutné výjimky, třeba důsledně eliminovat.

Samozřejmostí je odkaz na pozadí popisované skutečnosti (tzv. background), a to vždy, když je nedílnou součástí zpravodajské agendy. Reportér musí uvádět věci do souvislosti.

c) Studio – moderátorský text

Studiový moderátorský text je nedílnou součástí televizního příspěvku. Studio a příspěvek jsou ve věcné, tematické, případně formální souvislosti. Jde ale o dva elementy, kde provázanost závěru studia a začátku reportáže je z hlediska dynamiky žádoucí.

Přímá stylistická návaznost formou navazujících souvětí je naprosto nepřijatelná. (Příklad nepřijatelné praxe: Moderátor: „...Když svědek zahlédl pachatele, okamžitě zavolal na tísňovou linku.“ Příspěvek pokračuje v asynchronu: Policejní důstojník ale telefon ignoroval....“)

Klíčový je důraz na zásadní informaci a důležitost sdělení. První věta studia má charakter „headline“ – jde o podstatu sdělení. Kromě odůvodněných případů, musí jít o celou větu včetně slovesa. Z formulace studia musí být zřejmé, proč se daný příspěvek vysílá (relevance, důležitost, aktuálnost sdělení apod.).

Pokud studiový text obsahuje citát, je třeba pečlivě dbát na to, aby tak byl pochopen - **výrok nevydávat za fakt!**

Duplicita informací ve studiu a v příspěvku **je nepřijatelná** ve smyslu shodné formulace; největší riziko představují příspěvky méně aktuálních. Naopak ve výjimečných případech může studiový text nahradit informace chybějící v příspěvku (časová tiseň, nové aktuální skutečnosti, poukaz na nečekané souvislosti atp.)

Nezanedbatelnou složkou studiového textu je osobitost projevu moderátora. Moderátor pracuje s aktuálním, bezprostředním jazykem, používá přesné časové údaje, je-li to funkční i tvary slovesa v přítomném čase. Složitá souvětí v mluveném projevu jsou nepřijatelná. Naopak, odkaz na aktuální časový údaj události má potřebný dynamizující efekt. **Konečná redakce studia přísluší moderátorovi, schvaluje ji editor.**

d) Stavba příspěvku

Jde o soubor stavebních prvků, se kterými reportér pracuje při přípravě televizního příspěvku. Kameraman je součástí zpravodajského týmu a spoluautorem příspěvku, odpovídá za obrazovou složku materiálu. Pravidla stanovená reportérům proto jsou závazná i pro kameramany a ostatní realizační pracovníky. Následující výčet představuje podrobný popis charakteristických prvků televizního příspěvku – upozorňuje na častá pochybení a stanoví přípustnost nejrůznějších řešení.

♦ Start příspěvku

Základní motivací je zaujmout diváka, aniž by se redaktor snížil k podbíživé nebo manipulativní formě vyjádření.

Začíná se nejatraktivnějším obrázkem nebo charakteristickým detailem, akcí, provázenou ve zvuku gerojsem.

Zařadit v úvodu materiálu přímou řeč respondenta (dále jen synchron) je možné jen v přísně odůvodněných případech, daných výlučností sdělované skutečnosti (např. demise vlády, vyhlášení války atp.)

♦ Dynamika

Míra schopnosti oslovit diváka, sdělit potřebnou informaci je v přímé závislosti na tempu a rytmu příspěvku – jeho dynamice. Toho se dosahuje variabilním střídáním jednotlivých stavebních prvků příspěvku (komentář, synchron, gerojš, grafika apod.) Platí zásada, že **obraz a text příspěvku musí korespondovat**. Proto je třeba dbát na to, aby délka synchronu odpovídala obsahu sdělení, rozvěklá vyjádření lze zkracovat a obsahově přesně parafrázovat.

Sdělení ale **nelze hrubě fragmentovat** do neúnosně krátkých záběrů. Přímá výpověď by neměla být kratší než 3 vteřiny, s výjimkou případů, kdy taková mluva je charakteristickým projevem respondenta (lakonický, ironický, uštěpačný styl, anketní odpovědi atp.).

Kamera není záznamník – komentář (dále jen asynchron) není opsaná výpověď respondenta. Synchron nesmí uvozovat ani zakončovat větu, která popisuje povahu budoucího, resp. minulého děje (Příklad: „...řekl pan XY České televizi...“). Takový postup dramaticky oslabuje vypovídací hodnotu příspěvku a popisováním zjevného pouze zbytečně zatěžuje stopáž.

Nelze-li získat vhodnější synchron (např. špatný verbální projev respondenta, jeho indispozice atp.) je na místě názor respondenta parafrázovat.

Rovněž je třeba dbát na **význam obrazové složky výpovědi**, vyvarovat se duplicity i v obrazovém popisu, nepotlačovat význam obrazu kvůli příliš rozvěklým mluveným pasážím. Výjimku umožňují pouze mimořádné situace (např. časový tlak na zpracování, nemožnost obrazového zpracování události a situace).

♦ Synchron

Počet synchronů jedné konkrétní osoby v příspěvku je věcně limitován, jejich nadužití retarduje a snižuje kvalitu příspěvku (neplatí pro žánr osobní výpovědi, kde je mluvčí a prostředí hlavním nositelem sdělení). Doporučený **maximální počet** synchronů jednoho respondenta v příspěvku je **2 až 3**. Výjimky nutno konzultovat!

Zakončit příspěvek synchronem je nepřijatelné. Výjimku představují specifické emotivní útvary – např. nekrolog, silná osobní výpověď apod.

Přetahování synchronů do asynchronů (tj. částečné překrytí synchronu obrazem) je velmi účinná metoda, jak příspěvek více scelit a navodit dojem jeho kompaktnosti. **Není ale vhodné překrývat úvod synchronní výpovědi příliš dlouhým obrazem.** Divákovi je nutné co nejdříve ukázat tvář člověka, kterého slyší. Pokud je synchronní výpověď delší, je lepší překrýt obrazem její konec.

♦ Otázky, ankety

Otázky pokládané respondentovi může reportér v příspěvku použít jen, jsou-li funkční (např. na začátku ankety). Naopak v rozhovoru lze účinně použít otázky doplňující, které zvyšují efektivitu rozhovoru a eliminují riziko desinterpretace.

Anketa je v příspěvku vždy důsledně graficky označena, respondenti jsou anonymní. Má-li vzorek respondentů ankety vztah ke konkrétní lokalitě, označí se vždy místo, event. původ respondentů (např. jméno obce, ze které pocházejí). V anketě s profesním výběrem respondentů se mohou jména konkrétních osob objevit - jejich výpovědi se blíží, byť v anketě, výpovědi standardního respondenta (např. jména učitelů vyjadřujících se ke stávce ve školství).

♦ Struktura

Dobře strukturovaný příspěvek pracuje s celým aparátem formálních postupů, ať už obsahových či obrazových. Zde je potřeba dodržovat určité standardy.

Každý autorský materiál, vždy kdy je to možné, obsahuje závěrečný stand up (viz bod e).

Obrazová složka příspěvku je pestrá, nápaditá - bez opakujících se záběrů. Obraz má silnou sdělnou hodnotu. Při střihu je dobré vyvarovat se bezdůvodného přecházení z prostředí do prostředí, z interiéru do exteriéru, pokud to nevyžaduje přímo obsah samotného textu. Použití domixované hudby ve zvukové stopě je nepřipustné. Nezaměřovat za situaci, kdy je hudba přirozenou součástí snímaného děje – gerojšem.

Je třeba pečlivě volit i užití prostřihů redaktora v záběru z natáčení, nenaduživat – zpravodajský příspěvek není obrazovým medailonem redaktora. V exklusivní situaci naopak není důvod přítomnost reportéra zamlčovat .

Různá oblečení redaktora v jednom příspěvku jsou nepřipustná (např. stand up v saku, v prostřihu redaktor bez saka). Toto pravidlo neplatí ve specifických prostředích – např. část natáčení probíhá v provozu, kde musí být reportér přiměřeně oblečen a chráněn.

Nedílnou součástí příspěvku je podrobný a věcně správný popis titulků jednotlivých respondentů.

♦ Archivní a ilustrační záběry

Praxi v práci s archivními a ilustračními záběry přesně stanoví Kodex ČT v článcích 17.13 až 17.15. Bez výjimky platí zásada, že archivní záběry je třeba důsledně rozlišovat a popisovat. Vždy, pokud je to možné, je třeba doložit místo, datum a původ archivních obrázků.

Kvalita sdělení se takovou identifikací výrazně zvyšuje.

V používání ilustračních záběrů je třeba volit jistou zdrženlivost, nenaduživat. Ilustrační obrázky popisujeme jen tehdy, vyžaduje-li to rozlišení kontextu a místa. Na ilustrační záběr je ale potřeba **upozornit vždy**, kdy **hrozí ztotožnění** obrazu s **popisovanou skutečností** (Příklad - mladí lidé s cigaretou v ruce v příspěvku o toxikomanii). Ilustrační záběry musí odpovídat situaci a charakteru ročního období. Obrázky se stejnou tematikou je třeba důsledně obměňovat (např. stále týž kombajn, táž autonehoda, táž soudní síň – nepřipustné). Zvláště ilustrační obrázky, které zobrazují „neznámé“ osoby je třeba často měnit .

♦ Titulky

Titulek označující název příspěvku (na liště) je jednoznačnou identifikací základního sdělení. **Používá se konzervativní forma, bez dynamizujících emocionálních zabarvení. Dvojsmyslný název a slovní hříčka se vylučují.**

Pro titulky uvnitř příspěvku, resp. v živém studiovém rozhovoru platí:

- **veřejně činní** lidé z politiky a státní zprávy se **označují funkcí a politickou příslušností**

- respondenti s vojenskou hodností se vždy uvedou kromě funkce i zkratkou hodnosti (např. kpt. Alois Korn, velitel chemické roty)
- **vědecké a akademické** hodnosti expertních respondentů se **neuvádějí** (např. Jiří Witzany, rektor ČVUT)
- titulek u hlavy státu se neuvádí
- v oslovení respondenta je použití titulu na vůli reportéra, resp. moderátora

e) Stand up

Závěr televizního příspěvku zpravidla formálně uzavírá přímé oslovení diváka reportérem v obraze (dále jen stand up). Platí pro něj přesně stanovená kritéria:

- příspěvek **zpravidla** obsahuje pouze **jeden stand up**, (výjimkou jsou např. dva spoluautoři, vylučné prostředí, důraz na vylučnost, dramatickosti tématu apod.)
- stand up je regulérním novinářským projevem - **herecká etuda a neodůvodněné pohyby jsou nepřipustná**
- závěrečný stand up pořizovat vždy na místě natáčení, pozadí koresponduje s obsahem či místem popisované události
- úvodní stand up použít jen zcela výjimečně (např. zřejmá exklusivita tématu nebo prostředí)
- **stand up se natáčí během reportáže** (praxe, kdy reportér napíše příspěvek a pak přemýšlí o tom, jaký pořídít stand up, je nepřijatelná)
- stand up v okolí areálu ČT na Kavčích horách (resp. TS Brno a TS Ostrava) a v televizních interiérech je nepřipustný (vyjma odůvodněné souvztažnosti, např. témat týkajících se tv branže)
- u těžko obrazově zpracovatelného tématu se pro stand up volí obecně indifferntní prostředí (např. živá ulice) – i toto prostředí se musí pravidelně střídát
- stand up uvnitř příspěvku má smysl zejména tehdy, vyžaduje-li to stavba příspěvku (např. změna prostředí, vysoká obtížnost obrazového vyjádření sdělované skutečnosti, reportér se stane součástí akce apod.)
- klade se důraz na optimální délku, stand up tvoří zpravidla dvě nepřilíživě rozvířené věty, optimální stopáž 10 – 15 sec.
- stand up přerušovaný vložením synchronu je nepřipustný
- stand up s pouhou formulací: „**jméno – domicil**“ je **nepřipustný!**
- závěr odhlášení je vždy ve tvaru : „jméno autora – ČT – domicil“ (region, lokalita), v Praze se domicil neuvádí
- pokud se na reportáži rovnocenně podílejí dva redaktori, stand up odhlašuje oba autory
- pokud se na výrobě reportáže podílí více redaktorů, stand up odhlášení použije formulaci: „jméno reportéra v záběru + regionální zpravodajové“ (všichni relevantní spoluautoři se objeví v úvodním titulku materiálu)
- stand up reportéra v Praze s pouze doplňkovou spoluúčastí redakčních kolegů je odhlášen pouze jménem hlavního autora
- v autorském materiálu a příspěvku, kde není stand up, nebo nebylo možné ho natočit, se použije odhlášení mimo obraz (např. v příspěvcích zahraniční redakce)^{1[1]}

^{1[1]}Poznámka: Vše výše uvedené se netýká relace Události v kultuře, která vychází ze specifické dramaturgie a odlišné výroby.

f) Živý vstup, telefonát

Využití živých vstupů - telemostů nebo telefonických rozhovorů – významně zvyšuje dynamiku relace.

Platí pravidlo, že moderátor ohlašuje redaktora na místě vždy podle povahy příspěvku. Forma ohlášení není pevně stanovena - např. krátký pozdrav (event. uvedení reportéra třetí osobou jednotného čísla atp.) Moderátor může v oslovení reportéra použít křestní jméno a tykat mu (pokud si opravdu tykají). **Tykání** je ale vyhrazeno **pouze členům redakce**. Kolegům z oboru se důsledně vyká.

Reportér v dialogu se studiem moderátora jménem neoslovuje. Otázky redaktorovi formuluje moderátor, schvaluje editor. Požadavek na srozumitelný jazyk platí obzvlášť důrazně. Moderátor i redaktor se vyjadřují přiměřeně dané situaci, důsledně se vyhýbají užívání stylistických klíše na konci vstupu (např. formulace „A to je pro tuto chvíli všechno...“ je nepřipustná). Naopak závazně platí, že pokud po živém vstupu následuje studio, moderátor redaktora na závěr představí (např. formulací: „Tolik z Paříže zpravodaj České televize Zdeněk Velíšek ...“).

Pro telefonát v příspěvku platí totožná pravidla jako pro užití přímé řeči - telefonát je z hlediska stavby reportáže synchronem. Graficky má telefonát v příspěvku přesně stanovenou podobu (viz bod g). Obrazově je pokryt adekvátně obsahu, tématu a osobě mluvčího.

g) Grafika

Grafika se používá vždy, kdy to zlepšuje srozumitelnost a formu příspěvku. Zejména je třeba důsledně využívat tato grafická zobrazení: mapy, tabulky, grafy, schémata vazeb, animace, textová pole atp.

Grafický vstup pracující s citacemi nebo číselnými údaji (průzkumy veřejného mínění, statistiky), musí důsledně uvádět odkaz na zdroj a další příslušné údaje (autor průzkumu, počty respondentů atp.) Grafika používá standardizované matrice, které zobrazují zejména:

- ◆ složitější vztahy a vazby (např. ekonomická témata)
- ◆ číselné údaje
- ◆ tabulky a výčty položek
- ◆ maska telefonátu
- ◆ mapy (užijí se vždy, když jde o geografický údaj mimo obecné povědomí)

Pečlivě se pracuje s animační technologií. Nesmí být samoučelná, ale její vhodné použití slouží jako oživující kvalitativní prvek.

Pokud příspěvek pracuje s výrokovou a výčtovou grafikou, je třeba používat pouze jejich podstatné části (i za cenu rozdělení do dvou grafických snímků) v rozsahu, který je divák schopen vnímat. Doprovodný komentář v příspěvku grafickou složku věcně kopíruje (absolutní shoda verbální a grafické složky se nepožaduje). V animované grafice je třeba dodržet posloupnost mluveného komentáře s vývojem informací v grafické podobě.

3. Věcnost – odstup od tématu

Tento text upozorňuje však na hlavní rizika, která jsou specifická právě pro televizní žurnalistiku v médiu veřejné služby. V tomto smyslu **vychází z preambule Kodexu ČT**.

Pokud jde o informační zdroje, platí zde všechny zásady a postupy stanovené v čl. 5 Kodexu České televize. Odvolání na nejmenované zdroje, a na materiály, jejichž **původ** a obsah **nelze jednoznačně doložit** a informace stejného charakteru, **nelze použít**. Toto pravidlo lze porušit pouze ve výjimečných případech zásadního zájmu, který je objektivně zájmem veřejným. Redaktor ale musí vždy svůj záměr použít materiál neověřený ze dvou zdrojů bezpodmínečně **konzultovat se šéfredaktorem a informovat ředitele zpravodajství**. Důsledně se používá postup popsany v Kodexu ČT, čl.5.9, na který je divák explicitně upozorněn.

Jedním ze stěžejních principů televizního zpravodajství je **maximální důraz na věcnost, solidnost zdrojů a korektní interakci s divákem**. Zde je třeba vyvarovat se nepřiměřené emocionalizace, která zanáší do zpravodajství riziko dezinterpretace a nepřipustný bulvární odstín. Tato rizika přináší nejen psaný projev, ale v televizní žurnalistice i obrazové zpracování.

◆ Obraz

Obrazové složce nelze v žádném případě přisuzovat jen pomocnou ilustrativní roli. **Na druhé straně je nepřipustné stylizovat a inscenovat situace**. Tím ale není dotčena možnost zopakovat akci, která **normálně probíhá** a nepodařilo se ji dobře natočit.

Vypovídací hodnotu příspěvku zvyšuje přesná lokalizace popisovaného děje nebo události - vždy, kdy je to možné, použije se kontextový obraz (celek, který identifikuje lokalitu). Obrazová **ilustrace** příspěvku nesmí být samoučelná, **nemůže zobrazovat situace**, které **nenastaly**, musí naopak jasně korespondovat s popisovaným dějem. Inscenování ilustračních záběrů využívat pokud možno omezeně – jejich oprávněnost je zcela výjimečná. Takový postup musí reportér vždy předem konzultovat s editorem.

Pečlivě je nutno kontrolovat pozadí zobrazovaných dějů, resp. natáčených rozhovorů. Je třeba eliminovat **nežádoucí komerční efekty** obrazové složky materiálu (reklamní nápisy, billboardy, jednoznačná komerční sdělení atd). Stejně tak je třeba pečlivě vážit užití obrazového materiálu, který může u diváka vyvolat nechtěné xenofobní, rasistické a obecně nepřátelské nálady. Toto úskalí se nejčastěji vyskytuje v popisu kriminálních deliktů, týkajících se menšin – utečenců, zahraničních trhovců, romské problematiky apod.

Virtuální obrazové prvky jsou nepřipustné (např. zpomalené záběry, přísně platí zásady stanovené Kodexem ČT). Jakoukoliv výjimku ze standardu zobrazení musí redaktor konzultovat.

◆ Příznakový jazyk

Pokud jde o rizika manipulace způsobené jazykovou složkou, jedním z nejnebezpečnějších úskalí je v tomto smyslu praxe používání slovesa v 1. a 2. osobě množného čísla. Jinými slovy, přímé oslovení publika, kdy je divák velmi dynamicky vtažen do právě popisovaného děje.

◆ **Plurál první osoby** vyjadřuje kolektivní pojetí, a tím i výzvu k identifikaci - například s národem nebo s nějakou myšlenkou, což může být **zdrojem emocionalizace**. Jde navíc o styl podbízivý, na hranici manipulace. Typickým příkladem použití plurálu první

osoby je sportovní komentář (o úspěchu reprezentačního týmu ČR se praví „Vyhráli jsme...“, „Naši postoupili...“). Najdeme je ale i témat politických („Vracíme se do Evropy...“). Navíc užívání 1. osoby plurálu je jasně dvojnásobné – může být shrnující („my“ = „já i vy“; „my i vy“), ale také vylučující („my“ = „ne vy“; „my“ versus „na rozdíl od vás“). V tom se skrývá nebezpečí manipulace, které navíc řadu diváků irituje.

- ◆ Podobně úskalí obsahuje i **2. osoba plurálu**. Formulace „*Představte si, že vás okradou...*“ má zřetelný význam zevšeobecnění. Takové a podobná vyjádření, až na malé výjimky, **navozují nadčasovou a neodůvodněnou univerzální platnost** (podobně jako výrazy typu „Každý je okraden...“).

Shrnuto, žádoucí dynamiky příspěvku je v uvedených případech často dosaženo za cenu příznakové a komentativní formy podání, byť dobře míněné. Proto pravidla pro používání slovesa ve tvaru 1. a 2. osoby množného čísla – oslovování publika v těchto tvarech, musí vycházet z následujících zásad:

- ◆ při užívání 1. a 2. osoby množného čísla vždy hrozí nebezpečí příznakovosti, emocionalizace, implicitního hodnocení (komentativnosti), ale také podbízivosti; **bezpříznakové jsou formulace neosobní** (Příklad: místo „Všichni zaplatíme...“ ujmeme „Každý zaplatí...“)
- ◆ ve veřejných projevech o tématech veřejně významných (politických, ekonomických, občanských) se obě tyto formy **vyskytovat nesmí**
- ◆ užití těchto tvarů patří spíše do oblasti osvěty, poradenství a „komunálních“, resp. spotřebitelských témat, kde je přípustné a riziko příznakovosti lze eliminovat (Příklad: „Od nového roku zaplatíte za vydání pasu dvojnásobek...“; „Všichni budeme muset podávat daňové přiznání...“; „Chcete úvěr, bez ručitele už ho nikdy nedostanete...“)
- ◆ výjimku, kdy je tento způsob oslovení diváka na místě, představují zprávy o událostech, jež se dotýkají nezpochybnitelného celku, kdy se **všichni** objektivně stávají **součástí popisované skutečnosti** - velká přírodní katastrofa, obrovská epidemie, průmyslová havárie celostátního významu, jaderná havárie apod. (Příklad: formulace „Všichni teď bojujeme o život...“ v takovém případě naprosto odpovídá významu události)
- ◆ pokud jde o teroristické útoky, je třeba být obezřetnější, neboť právě jejich interpretace pomocí „my“ může být politicky příznaková

◆ Komentativní jazykové prvky

Velké úskalí představuje při stavbě příspěvku užití komentativních jazykových prvků v situaci, kdy nelze **doložit** jejich **věcnou správnost**. Reportéři tak nejčastěji nahrazují nedostatek aktuálních informací nebo absencí relevantního mluvčího (svědka):

- pan XY bývá údajně často opilý
- paní AB se prý o své děti vůbec nestarala
- celá firma má ve městě velmi špatnou pověst
- poslanec byl někým ovlivněn
- říká se, že pracoval v komunistické tajné službě

Běžně se tak stává u aktuálních (dramatických) materiálů, kdy je redaktor v časové tísně – velká neštěstí, živelní pohromy, nečekaná politická krize. Nemá čas ověřit informace, které by se jinak daly spolehlivě ilustrovat.

Taková praxe má dva negativní efekty. V první řadě vynášíme soud, který nelze v danou chvíli doložit. Zpravidla není k dispozici ani respondent, o kterém je řeč a který se tedy nemůže komentářové (neurčitě) formě sdělení bránit. Druhý, pro zpravodajství ještě nebezpečnější efekt, je ztráta důvěryhodnosti.

Stejně velké riziko přináší i hodnotící soudy, užití přívlastků a příslovečných určení, nedoložených hodnověrným argumentem (svědectví, background, archivní materiál atp.), který charakteristiku daného subjektu potvrdí. A to jak v pozitivním, tak negativním smyslu:

- podnikatel AB patřil k těm nejdravějším v kraji
- paní CD byla v soutěži nejlepší, přesto nevyhrála
- podnikatelský úspěch mu všichni záviděli

Zpravodajský materiál nesmí komentovat. Pokud příznakově charakterizuje nějaký subjekt, musí tuto argumentaci věrohodně podložit. Jako nežádoucí komentář se v určité situaci může jevit i bezdůvodná dramatizace projevu, jak po obsahové, tak verbální stránce (viz rovněž bod 2a) jazyk).

Další riziko představuje **nepřesné označování zdrojů** a **nepřípustná generalizace**. Vydávat názor jednoho či dvou oslovených odborníků za názor obecný („odborníci soudí...“) je nepřípustné. Na místě je buď **přesné označení zdroje** nebo formulace „podle (odborníků atd.) oslovených Českou televizí...“

4. Oblékání

Redaktoři České televize volí vždy oblečení přiměřené situaci a prostředí. Pro většinu standardních situací platí interní předpis pro oblečení redaktorů České televize.

Zásady oblékání reportérů:

Muži:

- ◆ Sako, košile s kravatou
- ◆ Sako, rolák (nikoli tričko)
- ◆ Košile s krátkým rukávem, kravata
- ◆ V chladném a zimním období – pláště, zimní bunda, event. pokrývka hlavy

Není dovoleno:

- ◆ Košile bez kravaty
- ◆ Tričko
- ◆ Svetr (mikina)
- ◆ Kšandy
- ◆ Černé sluneční brýle

- ◆ Sportovní čepice typu „basebolka“ apod.
- ◆ Džíny

Ženy:

- ◆ Sako s halenkou (v kombinaci se sukní i kalhotami)
- ◆ Kostým s halenkou
- ◆ Halenka (v kombinaci se sukní i kalhotami)
- ◆ V chladném a zimním období – plášť se zapnutými knoflíky, zimní bunda, event. pokrývka hlavy

Není dovoleno:

- ◆ Halenka nebo jiný oděv s odkrytými rameny
- ◆ Mikina
- ◆ Černé sluneční brýle (ani na čele)
- ◆ Sportovní čepice

Veškeré oděvy jsou zásadně bez nápisů (včetně nekomerčních). Jediný povolený text je identifikace novináře (Tisk - Press) nebo vysílatele (Česká televize).Vše výše uvedené není závazné pro nestandardní, extrémní a nahodilé situace. Např. pro natáčení nehod, přírodních katastrof, požárů, stejně jako v případě mimořádných sociálních událostí – demonstrace a pouliční střety, pořádková opatření při velkých sportovních, společenských a politických akcích apod.

5. Základní pravidla - shrnutí

Výše uvedený text obsahuje ustanovení závazného charakteru. K jeho jednotlivým oddílům jsou přiřazeny následující postuláty:

Jazyk

- ◆ **Zásady** jazykového projevu se řídí **Kodexem ČT**
- ◆ Sloveso v činném tvaru je nosným prvkem větné stavby - neužívat pasíva
- ◆ Používat srozumitelnou větnou stavbu
- ◆ Hromadění podstatných jmen za sebou, řetězení slovesných podstatných jmen, opakování slov a obrátů jsou nepřipustné
- ◆ **Dramatizace** popisované skutečnosti, komentářové a expresivní výrazy jsou **nepřipustné**
- ◆ Redaktor má na zřeteli i čistotu projevu respondentů

Srozumitelnost

- ◆ Přesnost a jednoznačnost vyjádření je povinností
- ◆ Základem srozumitelného sdělení je stručná, věcná a jasná formulace
- ◆ **Opisování agenturních zpráv je nepřipustné**
- ◆ Užití úřednického žargonu je, až na nezbytně nutné výjimky, nepřipustné
- ◆ Pojmy a cizí slova, která nejsou zcela běžná, musí být vysvětlena

Studio – moderátorský text

- ◆ Přímá stylistická návaznost formou rozdělených souvětí je naprosto nepřipustná
- ◆ První věta studia má charakter „headline“ – je to esence sdělení
- ◆ Pokud je ve studiovém textu citát, musí tak být pochopen - **výrok nevydávat za fakt**
- ◆ **Duplicita** informací ve studiu a v příspěvku ve shodné formulaci je **nepřipustná**
- ◆ Konečná redakce studia přísluší moderátorovi, schvaluje ji editor

Stavba reportáže - příspěvku

Start příspěvku

- ◆ Začíná se nejatraktivnějším obrázkem nebo charakteristickým detailem, akcí – klíčovým sdělením. Využívat gerojše, pokud je to možné
- ◆ Použití v úvodu materiálu **přímou řeč** respondenta je **nepřipustné**, kromě výlučné situace

Dynamika

- ◆ Platí zásada, že **obraz a text** příspěvku musí **korespondovat**
- ◆ Přímá výpověď by neměla být kratší než 3 vteřiny,
- ◆ Synchron nesmí uvozovat ani zakončovat větu, která popisuje povahu budoucího, resp. minulého děje
- ◆ **Kamera není záznamník** – asynchron není opsaná výpověď respondenta
- ◆ Je nezbytné **vyvarovat se duplicity** i v obrazovém popisu

Synchron

- ◆ Počet synchronů jedné konkrétní osoby v příspěvku je věcně limitován
- ◆ **Maximální** doporučený **počet** synchronů jednoho respondenta v příspěvku jsou **dvě až tři výpovědi**
- ◆ **Zakončit** příspěvek synchronem je **nepřipustné** (výjimkou jsou emotivní útvary – např. nekrolog, silná osobní výpověď apod.)

Otázky, ankety

- ◆ Otázky pokládané respondentovi lze v příspěvku použít jen, jsou-li funkční (např. na začátku ankety)
- ◆ Anketa je v příspěvku vždy **důsledně** graficky označena, **respondenti** jsou **anonymní**
- ◆ Má-li vzorek respondentů ankety vztah ke konkrétní lokalitě, označí se vždy místo event. původ respondentů

Struktura

- ◆ **Obrazová** složka příspěvku je pestrá, nápaditá - bez **opakujících se záběrů**
- ◆ Vždy, když je to možné, obsahuje příspěvek **závěrečný stand up**
- ◆ Různá oblečení redaktora v jednom příspěvku jsou nepřipustná
- ◆ Nenadužívat prostřihy redaktora v záběru z natáčení
- ◆ Titulek označující název příspěvku je jednoznačnou identifikací základního sdělení
- ◆ Dvojsmyslný titulek a slovní hříčka se vylučují.
- ◆ **Použití hudby** ve zvukové stopě je **nepřípustné**
- ◆ Součástí příspěvku je podrobný popis titulků jednotlivých respondentů

Archivní a ilustrační záběry

- ◆ Praxi v práci s archivními a ilustračními záběry přesně **stanoví Kodex ČT** v čl.17.13 – 17.15.
- ◆ Bez výjimky platí, že **archivní záběry** je třeba **důsledně** rozlišovat a **popisovat** - vždy doložit místo, datum a původ archivních obrázků
- ◆ Ilustrační obrázky popisujeme jen tehdy, vyžaduje-li to rozlišení kontextu a místa
- ◆ Na ilustrační záběr **upozornit vždy**, kdy **hrozí ztotožnění** obrazu s **popisovanou skutečností**
- ◆ Ilustrační záběry musí odpovídat situaci a charakteru ročního období

Stand up

- ◆ Příspěvek **zpravidla** obsahuje pouze **jeden stand up**
- ◆ Stand up je regulérním novinářským projevem, herecká etuda je nepřipustná
- ◆ Závěrečný stand up pořizovat vždy na **místě natáčení**
- ◆ Úvodní stand up použít jen zcela výjimečně (např. zřejmá exkluzivita tématu nebo prostředí)
- ◆ Stand up se natáčí zásadně **během reportáže**
- ◆ Stand up v **okolí areálu ČT** na Kavčích horách a v televizních interiérech je **nepřípustný** (platí analogicky pro okolí TS Ostrava a TS Brno)
- ◆ Stand up tvoří zpravidla dvě nepřilíživé věty, optimální stopáž 10 – 15 sec
- ◆ Stand up přerušený vložením synchronu je nepřipustný
- ◆ Stand up s pouhou formulací: „**jméno – domicil**“ je **nepřípustný** !

- ◆ Závěr odhlášení je vždy ve tvaru : „jméno autora – ČT – domicil“ (region, lokalita), v Praze se domicil neuvádí
- ◆ Pokud se na reportáži podílejí dva redaktori, stand up odhašuje oba autory
- ◆ Pokud se na výrobě reportáže podílí více redaktorů, stand up odhlášení použije formulaci: „jméno reportéra v záběru + regionální zpravodajové“
- ◆ Stand up reportéra v Praze se spoluúčastí redakčních kolegů je odhlášen pouze jeho jménem

Živý vstup, telefonát

- ◆ Forma ohlášení reportéra moderátorem na místě není pevně stanovena - např. krátký pozdrav (event. uvedení reportéra třetí osobou jednotného čísla atp.)
- ◆ Je stanoveno, že moderátor může v oslovení reportéra použít křestní jméno a tykat mu
- ◆ **Tykání** je ale vyhrazeno **pouze členům redakce**
- ◆ Reportér v dialogu se studiem moderátora jménem neoslovuje
- ◆ Otázky redaktorovi formuluje moderátor, schvaluje editor
- ◆ Naprostým imperativem je zákaz stylistických klíšé na konci vstupu (*např. formulace „A to je pro tuto chvíli všechno...“ je nepřipustná*)
- ◆ Pokud **po živém vstupu** následuje studio, moderátor redaktora na závěr **představí**
- ◆ Pro telefonát v příspěvku platí totožná pravidla jako pro užití přímé řeči

Grafika

- ◆ Platí, že grafika se použije vždy, kdy to zlepší formu a srozumitelnost příspěvku
- ◆ Je třeba důsledně využívat zejména tato grafická zobrazení: mapy, tabulky, grafy, schémata vazeb, animace, textová pole atp.
- ◆ Grafický vstup, pracující s **citacemi nebo číselnými údaji**, musí důsledně uvádět odkaz na **zdroj**
- ◆ Grafika používá standardizované matrice, které zobrazují zejména:
 - složitější vztahy a vazby (např. ekonomická témata)
 - číselné údaje
 - tabulky a výčty položek
 - maska telefonátu
 - mapy (užijí se vždy, když jde o geografický údaj mimo obecné povědomí)
- ◆ Doprovodný **komentář** v příspěvku grafickou složku **věcně kopíruje** (absolutní shoda verbální a grafické složky se nepožaduje).

II.Objektivita – odstup od tématu

Zdroje

- ◆ Pro informační **zdroje**, platí všechny zásady a postupy stanovené v **čl. 5 Kodexu** České televize
- ◆ Odvolání na nejmenované zdroje, a na materiály, jejichž **původ** a obsah **nelze jednoznačně doložit** a informace stejného charakteru, **nelze použít**
- ◆ Ve výjimečných případech, které jsou objektivně zájmem veřejným, musí redaktor záměr použít materiál neověřený ze dvou zdrojů bezpodmínečně konzultovat se šéfredaktorem. Volí se postup popsany Kodexu ČT, čl. 5.9, na který je divák explicitně upozorněn.

Obraz

- ♦ Je **nepřípustné** stylizovat a **inscenovat** situace
- ♦ Vždy, kdy je to možné, použijte se kontextový obraz (celek, který identifikuje lokalitu)
- ♦ Obrazová **ilustrace** příspěvku nesmí být samoúčelná, **nemůže** zobrazovat **situace**, které **nenastaly**
- ♦ Inscenování ilustračních záběrů využívat výjimečně – tento postup musí reportér vždy předem konzultovat s editorem
- ♦ Je třeba **eliminovat** nežádoucí **komerční efekty** obrazové složky materiálu (reklamní nápisy, billboardy, jednoznačná komerční sdělení apod)
- ♦ Pečlivě vážit užití obrazového materiálu, který může u diváka vyvolat nechtěné xenofobní, rasistické a obecně nepřátelské nálady
- ♦ **Virtuální** obrazové prvky jsou **nepřípustné** (např. zpomalené záběry)

Příznakový jazyk

- ♦ Při užívání 1. a 2. osoby množného čísla vždy hrozí nebezpečí příznakovosti emocionalizace, implicitního hodnocení (komentativnosti), ale také podbízivosti; **bezpříznakové jsou formulace neosobní**)
- ♦ Ve veřejných projevech o tématech veřejně významných (politických, ekonomických, občanských) by se tyto formy **vyskytovat neměly**
- ♦ Užití těchto tvarů patří spíše do oblasti osvěty, poradenství a „komunálních“, resp. spotřebitelských témat, kde je přípustné a riziko příznakovosti lze eliminovat
- ♦ Výjimku, kdy je tento způsob oslovení diváka na místě, představují zprávy o událostech, jež se dotýkají „komplexní množiny“, kterou bychom mohli nazvat „lidským rodem“ či „lidstvem“ a kdy se **všichni** objektivně stávají **součástí popisované skutečnosti** - velká přírodní katastrofa, obrovská epidemie, průmyslová havárie celostátního významu, jaderná havárie apod.
- ♦ Přesné označování zdrojů a nepřípustnost generalizace

III.Komentativní jazykové prvky

Užití komentativních jazykových prvků v situaci, kdy nelze doložit jejich věcnou správnost, je nepřípustné. Zpravodajský materiál nesmí komentovat.

Toto opatření nabývá účinnosti dnem 23.10.2003

Mgr.Zdeněk Šámal
ředitel zpravodajství